

Számítógépek az olvasók szolgálatában a Kenti Állami Egyetem Könyvtárában

Téglási Ágnes

Az Egyesült Államok közép-keleti részén, az Eire tótól délre, lankás zöldövezeten nyúlik a 486 hektáron fekvő campus, az Ohio-beli Kenti Állami Egyetem. 20 ezer diák tanul itt és él az egyetemvárosban vagy az azt körülvevő kisvárosban Kentben, melynek egyetlen funkciója és megélhetési forrása az egyetem kiszolgálása. Az úgynevezett undergraduate (általános egyetemi alapképzés) 170 szakja mellett 12 szakon (köztük könyvtár szakon is) magiszteri és 18 szakon doktori fokozatot lehet szerezni.

Hosszú évek óta ez az egyetem ad otthont évente 10 hónapra a Magyar Könyvtársok Egyesülete által meghirdetett *Gombocz ösztöndíj* boldog tulajdonosainak. A Könyvtártudományi Tanszék posztgraduális képzésében részesülő hallgató nemcsak tanulmányai forrásaként és színtereként, de sokszor annak tárgyaként is megismerheti az egyetem 12 emeletes könyvtárát, a környék legmagasabb épületét - mely irányítuként szolgál a campus bármely pontján.

A több mint 1,5 millió kötet könyv és az évente előfizetett 9929 féle folyóirat (1986-os adatok) csaknem teljes egészében hozzáférhető szabadpolcon. A könyvtár olvasóközpontúságát mutatja ezen túl a 2200 ülőhely (nemcsak az olvasótermekben, hanem egyéni és csoportos tanuló, ill. kutatószobákban is), valamint a heti 100 órás nyitvatartás.

A magyar könyvtárosnak már első látogatáskor feltűnik a "high tech", a fejlett technika jelenléte a kiszolgálóövezetekben. Számítógép-terminálok sokasága található itt szétszórtnan vagy külön számítógép-övezetekben a könyvtár minden szintjén. Ezek attól függően, hogy milyen feladatot látnak el az olvasóknak nyújtott szolgáltatások javítása érdekében, négy kategóriába sorolhatók. Külön egységet képeznek

- a referenz részleg körül elhelyezett OCLC terminálok;
- a könyvtár minden szintjén szétszórtnan elhelyezett CATALYST állomáshelyek;
- az önálló részlegként működő CIS (Számítógépes Információ Szolgálat);
- valamint az ugyancsak önálló számítógép-övezet, a Számítógéppel segített oktatás (CAI) részlege.

Vegyük sorra ezeket.

OCLC (On-line Computer Library Center)

Ennek az automatizált könyvtári hálózatnak a központja (ahogy ez már a Könyvtári Figyelő számos korábbi cikkéből is kiderül) az Ohio-beli Dublinban működik a 60-as évek végétől. Körülbelül hétezer intézmény tartozik hozzá: szolgáltatja saját könyvtára adatait és veszi igénybe a központi adatszolgáltatás nyújtotta lehetőségeket. A 70-es

évektől av-dokumentumok regisztrálását is végzi a központ. A Kenti Állami Egyetem Könyvtára is tagja ennek az együttműködési rendszernek. Azon túl, hogy a könyvtárközi kölcsönzés terén kiküszöböli a formanyomtatványok kitöltésével járó adminisztrációt, az olvasók közvetlenül is érezhetik/élvezhetik előnyeit. Önállóan kereshetnek a referenz részlegben elhelyezett terminálok segítségével: cím, testületi és egyéni szerző szerint, valamint ezek valamely kombinációjával.

Ezen túl még számos numerikus keresőkulcs alapján is kereshetünk, de ez már inkább a belső munkálatokhoz kell, az olvasók ritkán élnek ezzel a keresési lehetőséggel. Ha a begépelte szerző vagy cím kezdőbetűi nagyon általánosak, akkor először csoportos kiírás jelenik meg a monitoron, kiadási évek és dokumentum típus szerint, jelölve a rendszerben szereplő tételek számát. (ld. 1.sz.ábra.)

1. sz. ábra

HEMI, ERN. 1			
1	Book s	1900-1923	13
2	Book s	1924-1926	52
3	Book s	1929-1933	60
4	Book s	1934-1937	51
5	Book s	1938-1941	50
6	Book s	1942-1946	55
7	Book s	1947-1951	55
8	Book s	1952-1954	64
9	Book s	1955-1957	55
10	Book s	1958-1960	49
11	Book s	1961-1963	50
12	Book s	1964-1965	70
13	Book s	1967-1969	61
14	Book s	1970-1972	92
15	Book s	1973-1976	56
16	Book s	1977-1978	57
17	Book s	1979-1985	57
18	Book s	NO DATE	8
19	Media Materials	1932-1948	40
20	Arch/Mss	1934-1958	5
21	Sound Recording	1900-1983	49
22	Sound Recording	NO DATE	2

Ezek alapján szűkíthető a keresés és így több műről (vagy egy mű számtalan kiadásáról) rövidített leírás nyerhető. (ld. 2.sz. ábra)

2. sz. ábra

To see title for a COLLECTIVE ENTRY, type lines, DEPRESS
DISPLAY RECD, SEND

- 1 Hemingway, Ernest. For whom the bell / Philadelphia. PA: 1940
- 2 HEMINGWAY ERNEST FOR WHOM THE BELL TOLLS (7)
- 3 Hemingway, Ernest, For whom the bell tolls. Philadelphia, 1940
- 4 Hemingway, Ernest, For whom the bell tolls. 1940
- 5 HEMINGWAY ERNEST FOR WHOM THE BELL TOLLS (2)
- 6 Hemingway, Ernest, For whom the bell tolls. New York, 1940
- 7 HEMINGWAY ERNEST FOR WHOM THE BELL TOLLS (2)
- 8 Hemingway, Ernest, For whom the bell tolls. London, 1941
- 9 Hemingway, Ernest. For whom the bell tolls / London : 1942
- 10 Hemingway, Ernest, For whom the bell tolls. [n.o.] 1942

A minimum-adatokat tartalmazó leírásokat átfésülve addig "lapozgathatunk", míg elérkezünk a keresett tételhez és annak egyedi leírásához. (ld. 3.sz.ábra.)

3. sz. ábra

```
NO HOLDINGS IN OCL - FOR HOLDINGS ENTER dh DEPRESS
DISPLAY RECD SEND
OCLC 609080 Rec stat: n Entrd: 790912 Used: 810416
Type: Bib |v|: m Govt pub: Lang: eng Source: [l]us
Reur: Enc |v|: Conf pub: 0 Ctry: nyu Dat tp: s M/F/B: 11
Ind. 0 Mod rec: Festschr: 0 Cont:
Desc. 1 Int |v|: Dates: 1940,
1 010 79.106030
2 040 DLC 'c DLC td m.C.
3 050 0 P23.M|736 ip Fo 194Cb 'PS3515.E37
4 082 813/.5/2
5 090 'b
6 049 OCLC
2 100 10 Hemingway, Ernest. 'd 1899-1961. Tw cn
```

Ez tartalmazza mind a bibliográfiai, mind a besorolási adatokat, de sajnos eléggé nehézkes az adatok értelmezése. (Hasznos ismerni a kódszámokat ahhoz, hogy tudjuk, melyik sorban milyen adat olvasható.) Ugyancsak e kiírás ad támpontot arra vonatkozóan, hogy a keresett mű megvan-e a könyvtárban.

Amennyiben nincs, úgy lelőhelyjegyzék kérhető. Az adatszolgáltató hálózatba tartozó könyvtárak közül azoknak az intézményeknek a listája jeleníthető meg, (akár az USA területéről, akár egy adott régióból vagy államból), ahol a keresett mű megtalálható. (ld. 4.sz.ábra)

4. sz. ábra

```
ALL LOCATIONS - FOR OTHER HOLDINGS DISPLAY ENTER
dhg, dhs, OR dhr, DISPLAY RECD, SEND, FOR BIBLIOGRAPHIC
RECORD ENTER bib, DISPLAY RECD. SEND
```

STATE, LOCATIONS

```
AR, AKH
AZ, AZD AZT
CA, CLB CNB CPO CTU
CO, CDA COA
CT, HRM UBI
DC, DGU DLC USI
```

Ez a tulajdonság hallatlan nagy előnyt és népszerűséget biztosít az OCLC-nek, annak ellenére, hogy számos negatívuma van. Többek között a már említett kódolás mellett hátránya még, hogy a rengeteg adatszolgáltató intézmény nem egységesítette a bevitt adatokat, így számos átfedés, többféle leírás található egyetlen műről. Habár lekérhető egy nevet és szerzőket egységesített névalakban megjelenítő fájl (Name Authority file), hogy a transliterálásokból és az írói álnevekből, névváltozatokból álló teljes névváltozat-sort egyszerre olvashassuk, de ez eléggé nehézkessé teszi a keresést és ropant időigényes. Másik nagy hátránya a rendszernek, hogy nem lehet benne téma szerint keresni. Hibái ellenére azonban tovább él és kihasználtsága magas fokú, mivel összekötést biztosít más könyvtárakkal. Ez egyébként a könyvtár legrégebbi online szolgáltatása.

CATALYST

Egy teljesen integrált könyvtári rendszer, a NOTIS (North Western Online Total Integrated System) adaptálásának első elemeként 1987. júniusában került bevezetésre a Catalyst nevű online katalógus.

Az innovációs szakirodalomban a vátozást előidéző személyt hívják így, aki katalizátorként munkálkodik azon, hogy egy adott rendszeren belül valami új - jelen esetben technikai eszköz - bevezetésre kerüljön és sikeresen elterjedjen. Innét az online katalógus fantázia-neve. A Catalyst tehát a NOTIS első lépéseként került bevezetésre, melyet egy következő lépcsőben a feldolgozás/feltárás mellett a kölcsönzés teljes automatizálása, ezek után pedig a rendelés és rendelésnyilvántartás teljes rendszerré való kifejlesztése követ majd a tervek szerint.

Az online katalógus bevezetését két és fél éves előkészítő munka előzte meg. Visszamenőleg is feltárták (gépre vitték) a teljes állományt, majd 1987. júniusában lezárták a cédulakatalógust és teljesen áttértek a gépi feldolgozásra. Az áttérés mellett egyértelmű érvként szolgál az óriási költségmegtakarítás: ugyanis csak katalóguscédulára évente 20 ezer dollárt költött a könyvtár!!

A rendszer 30 terminálja legsűrűbben a referenz-részlegben, a cédulakatalógusok mellett, valamint elszórva a könyvtár minden emeletén megtalálható. A teljes nyitvatartási időben áram alatt van, folyamatosan üzemel. Szerző, cím és tárgyszó szerint lehet benne keresni. A kívánt keresőkulcs kezdőbetűjének begépelése után egyenlőségjellel vihető be az ismert adat. Itt is először csoportos kiírás jelenik meg, majd szűkíthető a keresés mindaddig, amíg az egyedi bibliográfiai leírás meg nem jelenik a monitoron. A tárgyszavaknál a Library of Congress tárgyszójegyzéke az érvényes. Ez a rendszer maximálisan használóra orientált. Nagyon egyszerű benne a keresés, nem igényel semmilyen előképzettséget. Minden megjelenített kép alján SOS utasítások olvashatók, ha elakad a használó, támpontot kap a továbblépéshez. A monitoron megjelenített kép könnyen olvasható, jól áttekinthető. Két alapszínnel dolgozik, így a bibliográfiai leírás és a besorolás adatai jól elkülönülnek egymástól. Nemcsak a raktári jelzeteket közli (ami itt egyedi besorolást jelent), hanem azt is, hogy a mű valamely tanszéki gyűjteményben (pl. zenei könyvtár) található.

CIS - Számítógépes Információs Rendszer

Ez az önálló részlegben működő számítógépes szolgáltatás nem más, mint személyre szabott bibliográfiai vagy faktográfiai keresés.

A könyvtár által előfizetett több mint 200 adatbázis bármelyikéhez percek alatt teremthető telefonösszeköttetés modem rendszer segítségével.

A használó/kereső egy tájékoztató szakemberrel előre megállapodott időpontban közösen végigjárja a keresés menetét. Először kiválogatják a témához legmegfelelőbb adatbázist, szűkítik a keresést pl. nyelv, kiadványfajta, idő és földrajzi hely szerint, majd a vonatkozó tezauszok segítségével a téma pontos körülírásához meghatározzák a deszkriptorokat. Ezeket ún. "set"-ekbe rendezik, azaz logikai sorrendbe állítják.

Lássuk mindezt egy konkrét példán keresztül:

5. sz. ábra

TOPIC: The effect of quality circles on employee attitudes and productivity

DATABASE: ABI/Inform

File 15:ABI/Inform

(Copr. Data Courier Inc.)

Set Items Description

? SS QUALITY CIRCLES/DE OR PARTICIPATORY MANAGEMENT/DE OR INDUSTRIAL DEMOCRACY/DE

- 1 272 QUALITY CIRCLES/DE
- 2 599 PARTICIPATORY MANAGEMENT/DE
- 3 182 INDUSTRIAL DEMOCRACY/DE
- 4 925 1 OR 2 OR 3

? SS EMPLOYEE ATTITUDE/DE OR JOB ATTITUDES/DE

- 5 737 EMPLOYEE ATTITUDE/DE
- 6 519 JOB ATTITUDES/DE
- 7 2236 EMPLOYEE?/DF
- 8 1606 ATTITUDES/DF
- 9 1177 5 OR 6 OR (7 AND 8)

? SS S4 AND S9

- 10 39 4 AND 9

"A minőségi körök hatása a dolgozók attitűdjére és termelékenységére" című téma körüljárásához szükséges deszkriptorokat az 5. ábrán olvashatjuk "set"-ekbe rendezve. Az 1-3 pontban a témát körülíró meghatározások találhatók, mellette a jelzés, hogy hány folyóiratcikk foglalkozik az adott témával. Az 5-8. sorok további deszkriptorok a keresett téma leírására. A 9. sor 1177 cikket regisztrált, ami valamilyen fokon foglalkozik a megadott témákkal. Végül a 10. sor összegzi az előbbi témákat, és csak azokat a folyóiratcikkeket "veszi figyelembe", ami az összes felsorolt kritériumnak megfelel. Így 39 cikk marad fenn a szűrőn.

Ezekről lekérhető egy címsor, tételszámokkal ellátva. (ld. 6.sz.ábra).

6. sz. ábra

FORMAT 6: Title only (for reviewing results online)

? TYPE 10/6/1-3

10/6/1

84015006

Is the American Labour-Management Relationship Changing?

10/6/2

84004754

'After Japan': The Quality Circle Transplant and Productive Efficiency

10/6/3

83030045

Going in Circles with Quality Circles? Management Development Implications

Majd, utolsó lépcsőfokként a címek alapján kiválasztott tételről kérhetünk teljes hivatkozást, ami részletesen közli a feldolgozás adatait is. (ld.7.sz.ábra)

7. sz. ábra

FORMAT 2: Bibliographic citation (for printing results offline)

? TYPE 10/2/1

10/2/1

84015006

Is the American Labour-Management Relationship Changing?

Mroczkowski, Tomasz

British Jrn of Industrial Relations (UK) v22n1 PP: 47-62 Mar 1984

CODEN: BJIRAV ISSN: 0007-10800 JRNL CODE: BRI

DOC TYPE: Journal Paper LANGUAGE: English LENGTH: 16 Pages

AVAILABILITY: Tieto Ltd., Bank House, 8a Hill Rd., Clevedon, Avon,
England BS21 7HH

DESCRIPTORS: Labor relations; Social change; Employee attitude (PER);

Participatory management, Quality circles; Management styles

CLASSIFICATION CODES: 6300 (CN=Lbor relations); 2500

(CN=Organizational behavior)

A "végtermék" legtöbb esetben kinyomtatható irodalomjegyzék, annotációval vagy anélkül. Ritkábban faktográfiai adat, ami a termékjegyzékektől elkezdve a név és címtárakon át, különféle statisztikai adatsorig, nagyon széles skálán mozog.

A könyvtár ezen szolgáltatása - ellentétben a többivel - nem ingyenes. A használó által fizetendő összeg függ a gép használati idejétől (online idő), valamint a kinyomtatott tételek számától. Olykor magas költsége ellenére hallatlan népszerűségét annak köszönheti, hogy amellet, hogy teljesen személyre szabott, alapos és átfogó információt ad, friss és naprakész; gyorsan és pontosan lehet vele dolgozni; és nem utolsó sorban időt takarít meg: nemcsak a keresés, hanem a "körmölés" idejét is.

CAI - A számítógéppel segített oktatás részlege *

Ez az önálló számítógép-övezet központi helyen, a referenz-könyvtár tőszomszédságában fekszik.

Míg az előzőekben a számítógépről, mint információkereső eszközről és ennek variációiról esett szó, itt most egy merőben új funkció kerül előtérbe.

Tágabb értelemben itt a CAI annyit jelent, hogy a könyvtár, szolgáltatási körének bővítéseként, az olvasók/használók rendelkezésére bocsát 30-40 (darab) különféle nagyságú és típusú személyi számítógépet. A hallgatók bármikor feliratkozhatnak (megfelelő űrlapok kitöltésével, és 1-2 nappal a használat előtt) a kívánt géptípusra és a kívánt időpontra, ill. időtartamra.

Így számítógépes feladataik elvégzéséhez, program-íráshoz, vagy saját, ill. kölcsönként program futtatásához mindig van "kéznél" megfelelő gép és képzett szakember. Ugyanis ebben a részlegben számítógépes szakember látja el az "olvasótermi" ügyeletet. A gépek kihatártsága nagyon magas fokú, hiszen a matematikus és számítógép-szakos hallgatókon kívül rengetegen használják a gépeket dolgozataik elkészítéséhez. Az ehhez szükséges szövegszerkesztő programok a részlegben helyben használatra rendelkezésre állnak, de természetesen ki-ki dolgozhat a saját szövegszerkesztőjével is. Mivel nagyon sok géphez csatlakoztattak nyomtatót is, a használat/igénybevétel megnövekedésével a papírellátás komoly gondokat okozott a könyvtárnak. Így szükségessé vált a nyomtatókat papíradagolókkal felszerelni, ami lehetővé teszi, hogy a használók saját perforálatlan (A/4-es) papírral dolgozzanak. A könyvtár pedig továbbra is a meglévő költségvetéssel tudja üzemeltetni a részleget.

Azon túl, hogy gépeket és ún. segédprogramokat (pl. szövegszerkesztő vagy különféle számításokat végző programokat) bocsátanak a hallgatók rendelkezésére, szűkebb értelemben a CAI részleg oktatóprogramok (courseware) helybenhasználatát is lehetővé teszi. A könyvtár ugyanis gyűjti az egyes tanszékeken vagy intézetekben készült elméleti, gyakorlati, játék vagy stimulációs programokat és helybenhasználatra rendelkezésre bocsátja bővítve ezzel dokumentumai és szolgáltatásai körét. A feltárás eléggé kezdetleges fűzetkatalógus, amiben tanszékenként, azon belül pedig a tananyagok, ill. tananyagrészletek betűrendjében találhatóak a címek.

* A CAI-ról ld. még: Könyvtári Figyelő, 35. évf. 1989. 1. sz. 65-68. p.

A "számítógépes kultúra" széles körben való terjesztése érdekében nagyon sokat tesz a könyvtár. Figyelemfelkeltő és eligazító táblák, rövid, egy-két lapos segédletek állnak a használók rendelkezésére. Minden terminál mellett jól tagolt, ábrás használati útmutató segíti az indulást épp úgy, mint a továbblépést. E mellett a használók képzésének szerves része a könyvtárak számítógépeivel és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokkal való megismertetés, sőt elfogadtatás. Ez több szinten és számos formában történik. A könyvtárosok folyamatosan szerveznek egyéni vagy csoportos foglalkozásokat, ahol lehetőség van arra, hogy a használó "hands on" tapasztalatot szerezzen, azaz kipróbálhassa a gépeket vagy a programokat.

IRODALOM

1. PÁLVÖLGYI Mihály: Ösztöndíjasként. Magyar tanár egy amerikai egyetemen (Riporter Némethy Mária) = Vas Népe, 1984. febr. 14.
2. PÁLVÖLGYI Mihály: Az amerikai könyvtárosképzés = Könyvtáros, 34. évf. 1984. 8. sz. 473-479. p.
3. RÓNAI Tamás: A Kenti Egyetemi Könyvtárról. = Könyvtári Figyelő, 25. évf. 1979. 2. sz. 170-178. p.
4. DOWLIN, Kenneth: The "interpreted library system" = EL. Libr. 3. vol. 1985. 340-345. p.
5. GOMBA Szabolcsné: Főbb irányzatok az egyetemi könyvtárak fejlesztéséhez. (Külföldi szemle) = Kt. Figy. 1985. 5. sz. 533-544. p.
6. HILDERTH, Charles, R.: Library networking in North America in the 1980s = El. Libr. 5. vol. 1987. 4. 222-228. p.
7. NOTIS: System description
8. NOTIS: Circulation module

+ + +

TELEFAX-HÁLÓZAT - HATÉKONYABB VÁROSI KÖNYVTÁRHÁLÓZAT. A kölni Városi Könyvtár központi könyvtárának félmillió könyve, 500 adatbázisa van, egy-egy fiókkönyvtár viszont legföljebb 50 000 könyvvel rendelkezik. Most az egész hálózatban telefax-rendszert építenek ki. Ha a 16 fiókkönyvtár bármelyikében olyan folyóiratcikket keres valaki, amely ott nincs meg, a központból telefaxon megküldik (10 oldalon alul ingyen). Referenzkérdésre is félórán belül válaszol a központ, kimásolva a keresett adatokat, szövegrészeket a megfelelő kézikönyvből. Ezt a szolgáltatási lehetőséget az állományalakítás racionalizálására is fel akarják használni: a fiókokba nem veszik meg a ritkán használt, drága kézikönyveket, ehelyett nagyobb példányszámban szerzik be az erősen keresett műveket. - Ha más városi könyvtárakban is meghonosodik a telefax, lényegesen meggyorsul a könyvtárközi kölcsönzés is. (DBI-Pressespiegel, 1989. okt.)